

Anders Hagström

Finland 90 år: När de vita krossade den röda revolutionen

Vårdagen den 30 maj 1918 hölls militär en sorgeparad i Stockholm med deltagande av Gustav V och drottning Viktoria.

Tillsammans med kronprinsparet, krigsministern och en lång rad högre ämbetsmän och militärer deltog kungaparet också i en sorgegudstjänst i Stockholms storkyrka där en biskop predikade över orden: De älskade icke så sitt liv, att de drog sig undan döden.

De män som hyllades på detta storslagna sätt krigsvåren 1918 av det officiellt neutrala Sverige var svenska militärer som stupat i det finska inbördeskriget samma vår. Organiserade i den Svenska brigaden hade de hjälpt de finska borgarna att slå ned den finska arbetarklassens revolution.

Flera av de militärer som deltagit i nedkämpandet av den finska revolutionen och som inte stupat, hamnade sedermera på ledande poster i den svenska krigsmakten. Den liberala-socialdemokratiska regeringen hade inte bara gett dem "permission" för att kunna delta i klasskriget. Den socialdemokratiske sjökrigsministern, Palmstierna, lät den svenska flottan skydda tyska militärtransporter till de kontrarevolutionära styrkorna. Sorgeparaden i Stockholm hölls några veckor efter den finska borgarméns intåg i Helsingfors. Staden hade erövrats av tyska trupper redan den 13 april.

Den besegrade revolutionen

Borgarméns överbefälhavare, den forne tsarryske generalen Mannerheim, möttes av jubel när han ledde sin segrande armé genom Helsingfors gator: "Han red som ett snöväder, det blinkade genom luften av blommor, som kastades ned från fönster, balkonger och hustak. Omkring honom levde gatan med sina svarta vallar av sammanpackade människor", beskrev en samtida författare lyriskt Mannerheims intåg i Helsingfors.

För de besegrade, de finska arbetarna och de jordlösa på landsbygden, var det ingen vår som lockade till livsglädje. Deras drömmar hade just krossats av de finska borgarna, dessa patrioter som inte dragit sig för att inkalla tyska trupper och svenska officerare för att rädda sin makt undan de egendomslösas krav på rättvisa och bröd.

Finland under ryske tsaren

När den svenska staten efter åttahundra års överhöghet tvangs ge upp de finska områdena 1809, förvandlades Finland till ett storfurstendöme med egen författning och den ryske kejsaren som finsk statschef eller storfurste. Men det ryska självhärskardömet kunde naturligtvis inte låta bli att tumma på den finska särställningen i det ryska imperiet. Mot slutet av 1800-talet gjordes allvarliga försök att förryska landet. Ansträngningar som kom att intensifieras efter det ryska revolutionsförsöket 1905.

Revolutionen som följt på tsararméernas nederlag i det rysk-japanska kriget hade under några svindlande månader tvingat självhärskardömet på reträtt och tsaren till demokratiska eftergifter. Men det dröjde inte länge förrän större delen av eftergifterna tagits tillbaka och tsarväldet åter satt säkert i sadeln. Som ett resultat av revolutionen infördes dock ett finskt parlament, Lantdagen, som valdes på basis av allmän rösträtt.

De finska arbetarna i majoritet

I det första valet till Lantdagen vann den finska socialdemokratin, SDP, 80 av de 200 platserna. Framgången var ett uttryck för det unga partiets snabba frammarsch inom arbetarleden och bland den jordlösa befolkningen på landsbygden.

I samband med det första världskrigets utbrott i augusti 1914 ställdes Finland under rysk militärdiktatur och stora ryska truppstyrkor stationerades i landet. Mitt under brinnande världskrig vann SDP 103 mandat i lantdagsvalet 1916 och blev därmed det första socialistiska parti som fått en majoritet av rösterna i ett allmänt val. Men det var först efter den ryska marsrevolutionen 1917, då tsaren störtades, som Lantdagen kunde samlas. Den tillsatte en koalitionsregering bestående av sex socialdemokrater och sex borgerliga med socialdemokraten Oskari Tokoi som ordförande.

Lantdagens socialdemokratiska majoritet ville skapa en självständig parlamentarisk republik på basis av allmän och lika rösträtt.

Borgarna och arbetarna

De finska borgarna som fruktade den radikaliserade krigets påfrestningar och de radikala impulserna från den pågående ryska revolutionen gav upphov till, sökte först skydd hos den borgerliga regering som under dessa månader försökte styra det bångstyriga Ryssland. Själva var de fortfarande maktlösa att ingripa mot de rastlösa finska arbetarna som börjat ställa alltmer långtgående krav på politiska och sociala reformer.

De sökte upp den ryske regeringschefen Alexander Kerenskij och bad honom att utlysa nyval till Lantdagen. SDP protesterade mot Kerenskij's inblandning men valde inkonsekvent nog att delta i det val som de själva betecknade som olagligt. Valet som hölls i oktober gav de borgerliga partierna 108 mandat och därmed majoritet i Lantdagen. En borgerlig regering under P E Svinhufvud tillträdde.

Att borgarna kunde erövra majoriteten berodde troligen i viss utsträckning på socialdemokraternas vacklande hållning inför valet. Den borgerliga valsegern kunde inte annat än skärpa spänningarna i samhället till bristningsgränsen. Arbetarna som såg sig utmanövrerade på det parlamentariska fältet drev fram en generalstrejk i november.

Under strejken röstade strejkledningen vid flera tillfällen för revolution. Flera av de socialdemokratiska ledarna var dock antingen emot eller tveksamma inför en revolutionär resning. Men samtidigt växte kraven på handling bland arbetarna. Alltmer otåligt krävde de djärvaste revolutionär handling.

Röda garden

I januari fick revolutionsanhängarna majoritet i den socialdemokratiska partistyrelsen och bildade den så kallade Verkställande kommittén som ansvarade för beslutet om att inleda revolutionen.

Situationen var nu helt låst. Borgarna rustade för att gå till aktion mot de upproriska arbetarna. Svinhufvuds regering slöt avtal med den tyska generalstaben om stöd. Mannerheim utsågs till att organisera de så kallade skyddskåren eller vita gardena i en armé. De vita gardena hade uppstått som beväpnade borgerliga förband med självpåtagen uppgift att upprätthålla ordningen. De finska arbetarna väntade inte med armarna i kors. Under generalstrejken hade de tagit initiativ till att upprätta beväpnade röda garden.

Samtidigt antog den borgerliga majoriteten i Lantdagen en ny grundlag och förklarade Finland självständigt. Ty i Ryssland hade bolsjevikerna förjagat Kerenskij's regering och utropat en arbetar- och bonderegering baserad på de arbetar- och soldatråd som vuxit fram. Vid årsskiftet erkände för övrigt denna revolutionsregering Finlands självständighet och gav de kvarvarande ryska trupperna order att inte blanda sig i det politiska skeendet i det nu självständiga landet.

Arbetarnas resning

Natten mellan den 26 och 27 januari 1918 beslöt den Verkställande kommittén att inleda den revolutionära resningen. Revolutionärerna övertog makten i de centrala delarna av landet. En borgerlig regering kunde dock med nöd och näppe återskapas i Vasa där de vita under Mannerheim redan på kvällen den 24:e inlett inbördeskriget genom att avvärja den ryska garnisonen och gripa arbetarnas ledare.

Arbetarna i Vasa, som under generalstrejken utövat den verkliga makten i staden, togs helt på sängen av händelseutvecklingen. De gripna ledarna tvangs underteckna ett uttalande som förklarade att de skulle få plikta med sina liv om arbetarna försökte göra motstånd.

I Helsingfors bildades en socialdemokratisk revolutionsregering som med den ryska revolutionsregeringen som förebild betecknade sig som folkkommissariatet. I ett upprop till landets arbetare lade den fram revolutionens program:

”Enligt vår uppfattning böra vi nu i Finland skrida till djärva, väl övervägda åtgärder för att omgestalta hela statsordningen. Byråkratin bör nu så krossas, att den aldrig någonsin mera skall kunna göra sig till folkets herre. Också på domstolarnas envælde bör nu en gång för alla göras en ända. Hela konstitutionen bör ombyggas på demokratisk grund, som tryggar det arbetande folkets rättigheter. Skatter och utskylder böra från de mindre bemedlades skuldror flyttas över på de rika utplundramas. Ålderdoms- och invaliditetsförsäkring bör fås till stånd, redan innan en särskild försäkringslag hunnit utarbetas. Folkupplysningsarbetet bör rensas från reaktionära strävanden. Torpare och backstugusittare bör omedelbart helt och hållet befrias från sina husbönders välde.

Ja, ännu grundligare bör det kapitalistiska utsugningssystemet angripas. Bankkapitalet bör ställas under samhällelig kontroll, för att därigenom så snart som möjligt även industri- och handelskapitalet må kunna hållas i styr. De mindre bemedlades egendom skall icke röras, men på varje område, där folkets gemensamma nöd redan nu tydligt kräver, att de stora exploatörernas produktiva företag övertagas av samhället, där må den privata äganderätten giva vika.”

Men trots att revolutionsregeringen i inledningskedet kontrollerade landets vitala delar och på papperet förfogade över större styrkor än borgarna, var det de senare som var bättre rustade.

Terror mot de röda

Med hjälp av före detta tsaristiska militärer och svenska generalstabsofficerare och inte minst understödd av 12 000 tyska soldater under von der Goltz, fick borgarna snabbt övertaget över de illa ledda revolutionsstyrkorna.

När kriget var slut fanns cirka 90 000 röda fångar i borgarnas koncentrationsläger. Siffrorna på hur många som avrättades respektive svalt ihjäl i koncentrationslägren varierar. Men enligt en undersökning av J Paavolainen lär 12 500 till 13 000 personer ha dött i lägren. Efter kriget utfärdades över 500 dödsdomar av så kallade statsförbrytardomstolar. Många av de överlevande dömdes till långa fängelsestraff.

Den borgerliga Lantdagen beslöt dessutom att tusentals fångar skulle skickas till Tyskland för tvångsarbete. Planen kunde dock aldrig sättas i verket. Ty i november 1918 sopades det kejsardömet bort av en revolution framkallad av hunger och krigströtthet.

Tillsammans med den tyska monarkin föll också drömmarna om en finsk monarki. På hösten hade den tyske kejsarens svåger, prins Fredrik Karl av Hessen, utsetts till finsk kung. Men den tyska revolutionen satte punkt för även dessa planer.

Efter nederlaget tog de arbetarledare som varit motståndare till den revolutionära resningen initiativ till att reorganisera arbetarrörelsen men på uttalat ickerevolutionära grunder. Men i många av de återskapade och legala arbetarorganisationerna återtog revolutionärerna, som nu

grundat det finska kommunistpartiet, majoriteten i hård strid med de reformistiska ledarna. Och det trots att de utsattes för oupphörliga trakasserier från den ”vita republik” som skulle bestå till nederlaget 1944.

Anders Hagström

Läs mer om Finlands historia: [Finska vinterkriget 1939-40](#)